

Fakulteta za
informacijske študije
Faculty of information studies

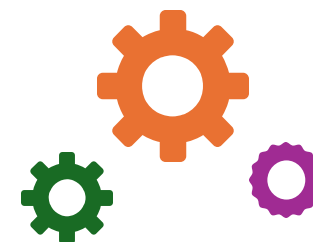
Co-funded by
the European Union

Jean Monnet Chair

Vključujoče skupnosti za Evropsko industrijo 5.0 / Inclusive communities for European Industry 5.0

Družbeno-kulturni aspekti informacijske družbe

Prof. dr. Tea Golob

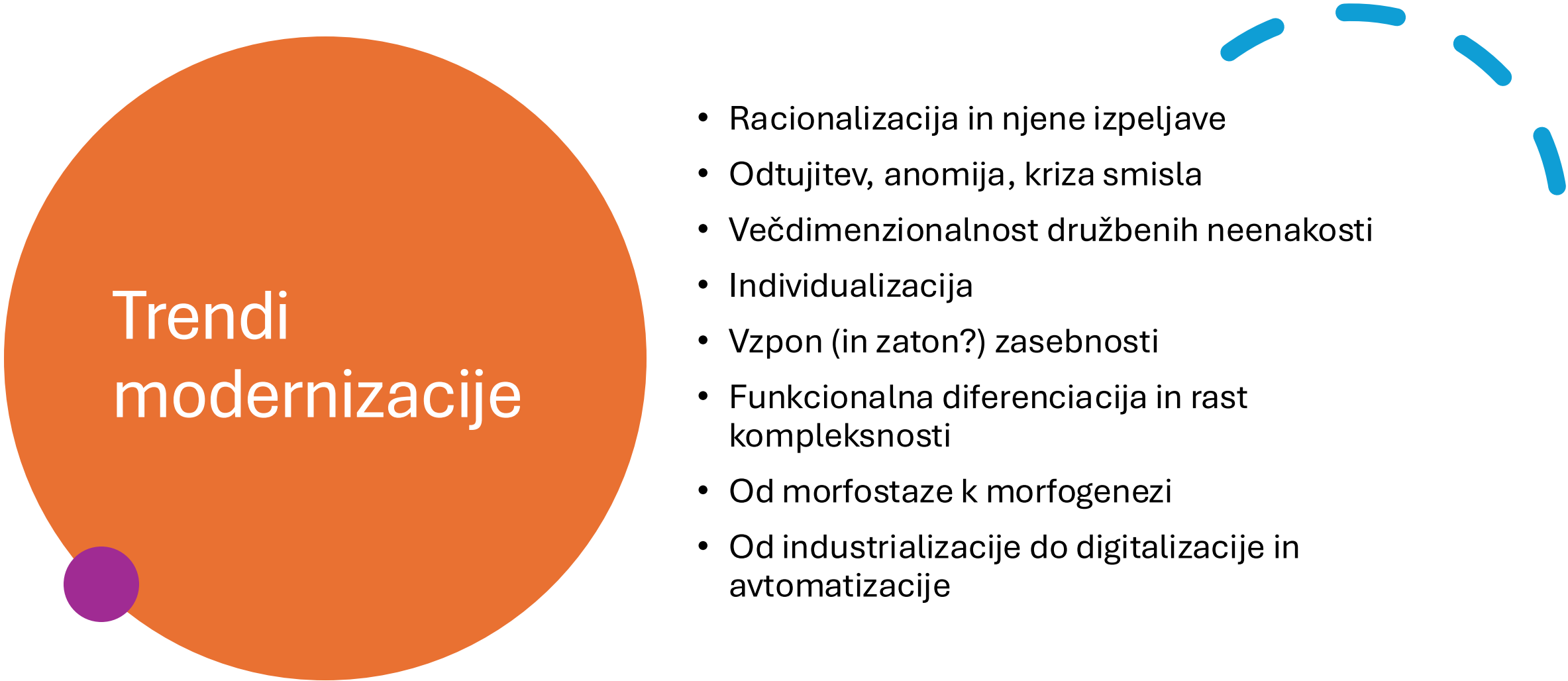

Teme in teksti za sprotne naloge

Tema	Branje za kratke pisne naloge
Modernizacija in pozna modernost	Beck, Ulrich (2001) Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno. Ljubljana: Krtina str. 23-29.
Racionalizacija in njene izpeljave	Ritzer, George (2000): An introduction to McDonaldization in <i>The McDonaldization of Society</i> , 3rd ed., by George Ritzer. Copyright © 2000, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA.
Odtujitev, anomija, kriza smisla	Berger, Peter in Thomas Luckmann (2004); Kako družbe ravnaajo s krizami smisla. V: Adam, F.; Tomšič, M. (ur.): <i>Kompendij socioloških teorij</i> . Ljubljana: Študentska založba, str. 269-275
Večdimenzionalnost družbenih neenakosti	Bourdieu, Pierre (2004): Oblike kapitala. V: Adam, F.; Tomšič, M. (ur.): <i>Kompendij socioloških teorij</i> . Ljubljana: Študentska založba, str 311-322
Individualizacija in skupnost	Lucie Middlemiss (2014) Individualised or participatory? Exploring late-modern identity and sustainable development , <i>Environmental Politics</i> , 23:6, 929-946
Zasebnost in nadzor	Anurag, Mehra (2020): The Digital Panopticon and How It Is Fuelled by Personal Data , www.TheIndiaForum.in
Funkcionalna diferenciacija in družbena kompleksnost	Makarovič, Matej, (2001): Usmerjanje modernih družb. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, str. 23-41
Refleksivnost in družbena morfogeneza	Golob in Makarovič (2021): K razumevanju notranjega dialoga in meta-refleksivnosti pri mladih v Sloveniji , <i>Družboslovne razprave</i> , XXXVII (2021), 96–97: 165–188.
Digitalizacija, avtomatizacija in posthumanizem	Harari, Noah Yuval (2017): <i>Homo Deus: Kratka zgodovina prihodnosti</i> . Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 281-304.

Modernizacija in pozna modernost

Značilnosti in posledice

Trendi modernizacije

- Racionalizacija in njene izpeljave
- Odtujitev, anomija, kriza smisla
- Večdimenzionalnost družbenih neenakosti
- Individualizacija
- Vzpon (in zaton?) zasebnosti
- Funkcionalna diferenciacija in rast kompleksnosti
- Od morfostaze k morfogenezi
- Od industrializacije do digitalizacije in avtomatizacije

Sodobne teorije in fasciniranost z modernostjo

- Kaj je in kakšna je moderna družba?
- Dve vrsti modernosti:
 - Prva modernost, zgodnja modernost, modernost
 - Druga modernost, pozna modernost, postmodernost

Dve modernosti

	Tradicionalno	Prva modernost	Druga modernost
Trajanje	Pred 1800	1800-1950	1950-
Tehnologija	Agrarna	Industrijska	Informacijsko-komunikacijska
Organizacija	Tradicionalna	Birokratska, fordistična	Fleksibilna, postfordistična
Bivanje	Razpršena ruralna poselitev	Urbanizacija	Deurbanizacija
Avtoriteta	Religiozna	Sekularna	Sekularna, bolj skeptičen odnos
Družbene delitve	Pripisani položaji	Razred, vprašanje lastnine	Status, vprašanje vključenosti
Odnos do napredka, razvoja	Odklonilen	Absolutno pozitiven	Relativiziran
Vrednote	Pred-materialistične	Materialistične	Postmaterialistične
Proizvodnja, ponudba	Na ravni minimalnih potreb	Množična	Individualizirana

Vprašanje kontinuitete?

Današnja družba je le neposredna izpeljava iz začetkov modernizacije (npr. marksisti: popolno nadaljevanje iz izpeljava kapitalizma)

Današnja družba je povsem drugačna družba od moderne industrijske družbe

- Daniel Bell, Alain Touraine: postindustrijska družba
- J.F. Lyotard, J. Baudrillard: postmodernizem

Današnja družba je še vedno moderna družba, vendar je ta modernost drugačna od prvotne

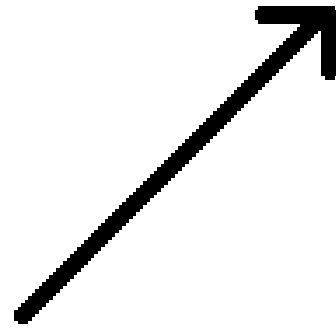
- Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott Lash: druga modernost, pozna modernost, reflektivna modernost

PREMODERN

"Because God put it there and that's the way it's always been."

MODERN

"Onwards and upwards with inevitable progress!"

POSTMODERN

"Bllpppgggghljsdlkfjowejfalsk djflksdjflksjldjl;aldfkjl;;;df"

Jacques Derrida

- njegov centralni argument je, da je zahodna misel dominirana z temeljno logiko 'logocentrizma', iskanje univerzalnega principa reda – logos, ki zahteva 'izvor' in 'drugega', s katerimi lahko definira ta projekt. kritika omejenosti z besedili;
- zahteva osvoboditev od preteklih avtoritet, ki se izražajo prek zapisanih besedil: izražena prek kritike gledališča, ki pa jo je mogoče posplošiti na splošno družbeno kritiko

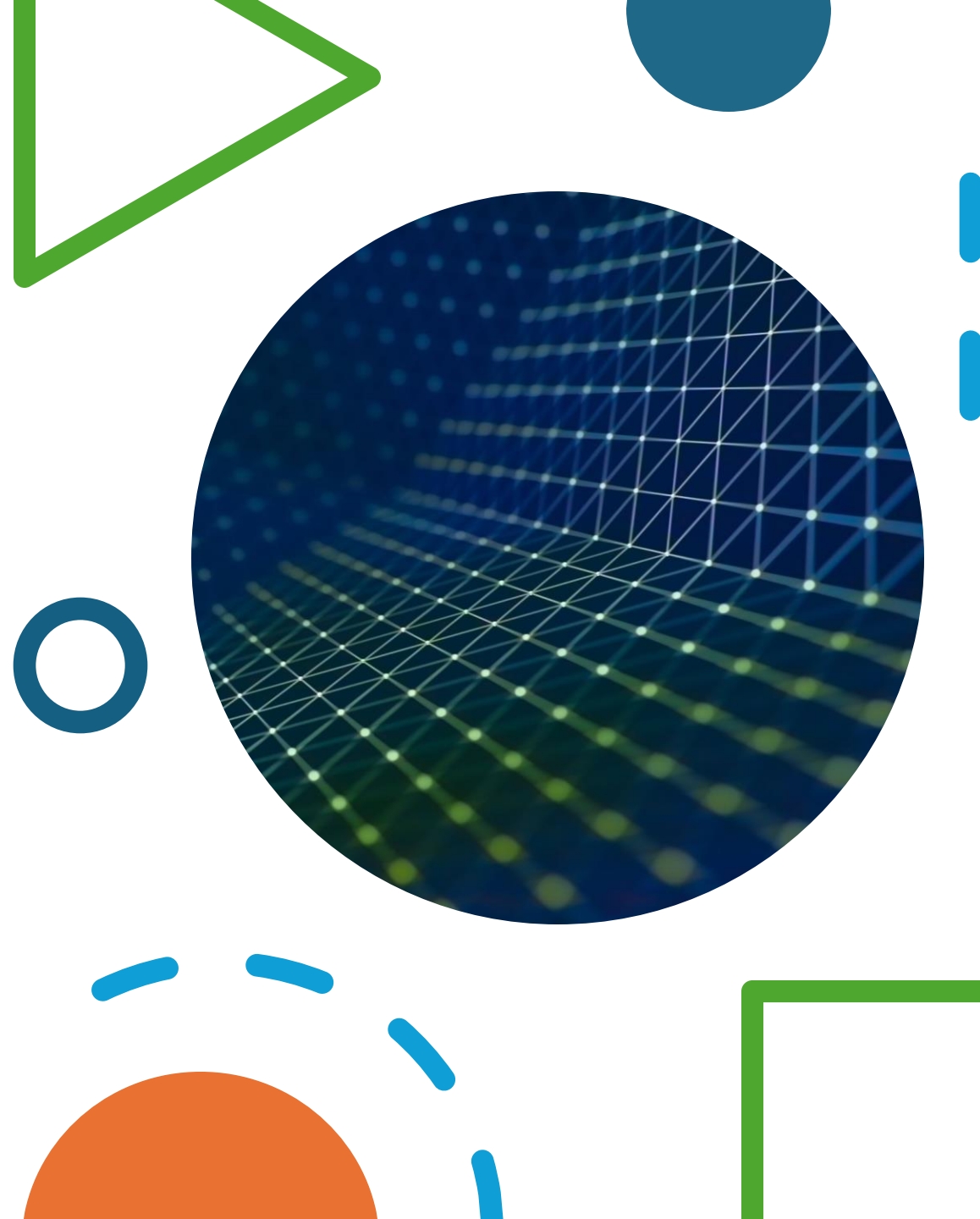
- **Jean Francois Lyotard**
- Sklepa, da sta se začeli postindustrijska družba in postmoderna kultura razvijati v 50. letih 20. stoletja. Ta razvoj je povezan s tehnologijo, znanostjo in nekaterimi spremembami v jeziku.

- Zagotavljanje smisla prek *zgodb (nativov)*
 - Tradicionalna družba: mitološke zgodbe, religija, tradicija. Osnovna jezikovna igra je pripovedovanje zgodb. Pripovedovalec vzpostavlja svojo pravico, da pove, kar je prav. Kar pove mora biti sprejeto, izraža pravila, na katerih temelji družbeni red. Ključna vloga v socializaciji
 - Moderna družba: vzpon velikih zgodb (razsvetljenska racionalnost, velike ideologije) Z razsvetljensko zgodbo so bile jezikovne igre nadomeščene z znanstvenimi 'označevalnimi' igrami. Ni pomembno kdo govori, ampak so znanstvene trditve podvržene argumentaciji, skušanje ohranjati distanco med sabo in družbenimi konvencijami. Znanost pa sloni na metazgodbah – obvladati naravo...

Postmoderna družba: konec velikih zgodb – “anything goes”? nezaupanje do meta-zgodb. Znanje se fragmentira na množco jezikovnih iger, ki so specifične za posamezna področja znanosti, specializacija. Označevalne jezikovne igre se nadomestijo s tehničnimi jezikovnimi igrami. Ljudje ne iščejo več ene same resnice, ki združuje in opravičuje vse znanje.

Postmoderni razvoj znanosti temelji na komunikaciji, jeziku in shranjevanju informacij – informacijska tehnologija. Družbeno življenje spreminjajo in nadzirajo stroji, povezani z računalniki, nadzor nad znanjem je bistven del moči. Znanje ni samo sebi namen, ampak nekaj kar lahko kupimo, prodamo, se zanj borimo.

Jean Baudrillard

- Družba stopila v novo fazo. Osrednji namen kupovanja in prodajanja materialnih dobrin je zamenjalo kupovanje in prodajanje znakov in podob, ki imajo z materialno resničnostjo malo zveze.

Znaki v človeški kulturi so šli skozi štiri glavne stopnje:

Znaki (besede, podobe) odraz osnovne realnosti

Znak maskira in pači neko osnovno realnost. Podobe postanejo popačenje resnice, vendar ne izgubijo vse zveze s stvarmi, ki v resnici obstajajo

Znak prikriva odsotnost neke osnovne realnosti, ikone prikrivajo dejstvo, da Bog ne obstaja

Znak nima zveze z realnostjo, je čisti simulakrum (primer Disney landa, ki je kopija domišljjskih svetov) - simulakrum

Televizijska hiperrealnost ne predstavlja realnosti temveč jo popolnoma nadomesti (Jean Baudrillard)

Živimo v svetu podob, ki se ne navezujejo na realnost temveč na druge podobe (*simulakrum*)

Odsotnost realne moči – tudi moč se reducira na podobo

Postmodernizem in vprašanje smisla?

Kontinuitete med obema modernostima?

Pridobljeni položaji

Predstavniška demokracija

Tržno gospodarstvo

Globalizacija

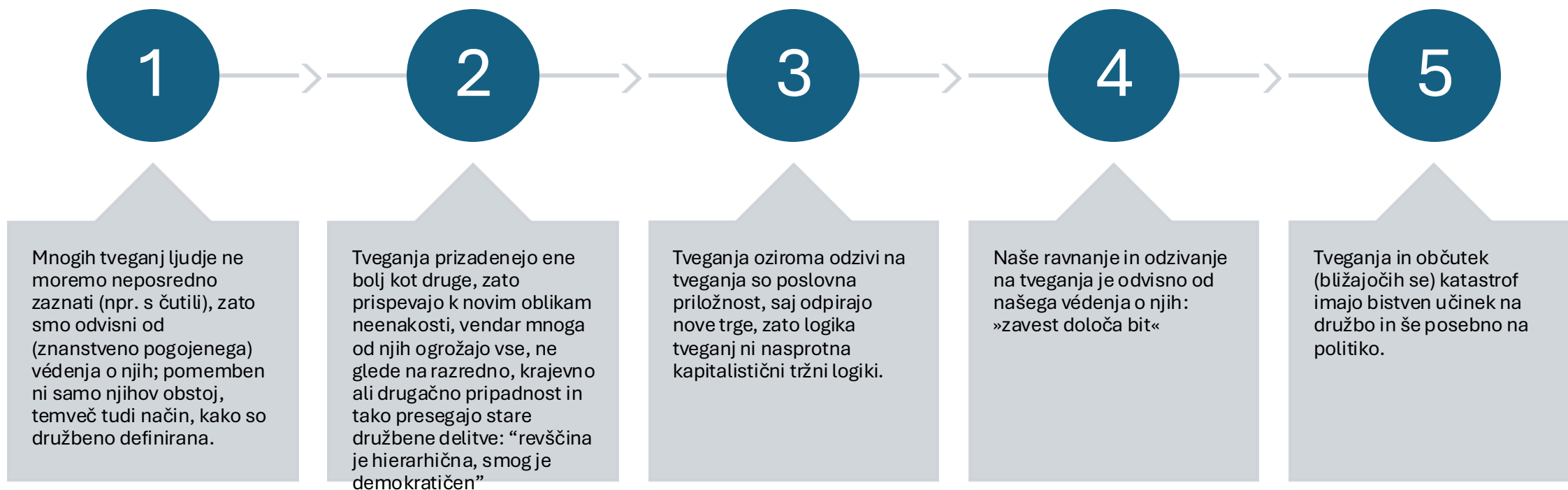
Pomen znanosti in tehnologije

- **Ulrich Beck**

Njegovo delo temelji na vprašanjih nekontrole, negotovosti, nepoznavanja v moderni dobi v moderni dobi. Skoval besedi družba tveganja in druga moderna. Potreba, da se nacionalne perspektive, ki so prevladovala v socioloških raziskavah zamenja z kozmopolitskimi, ki upoštevajo medsebojno povezanost modernega sveta.

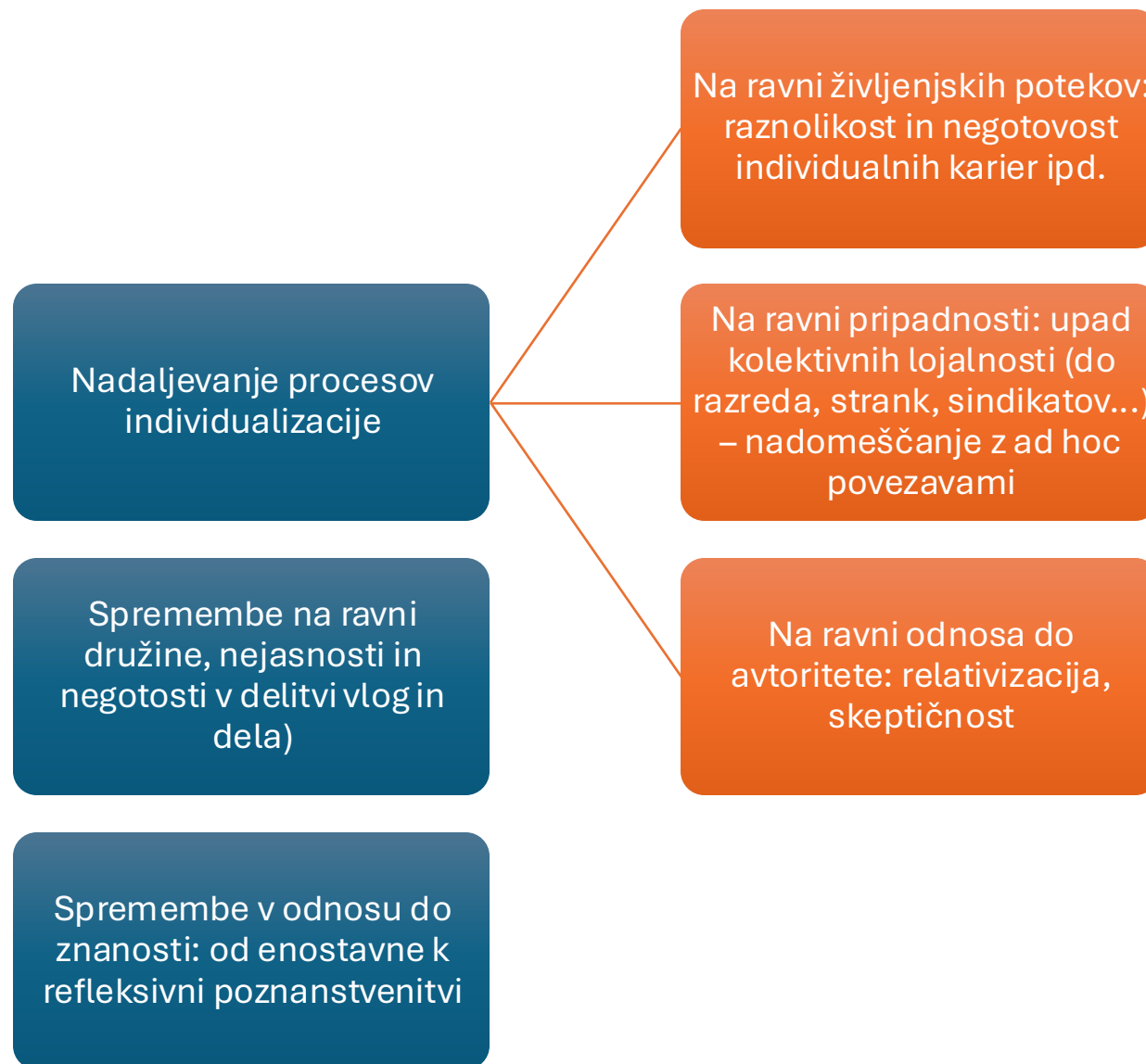
Značilnosti tveganj po Becku

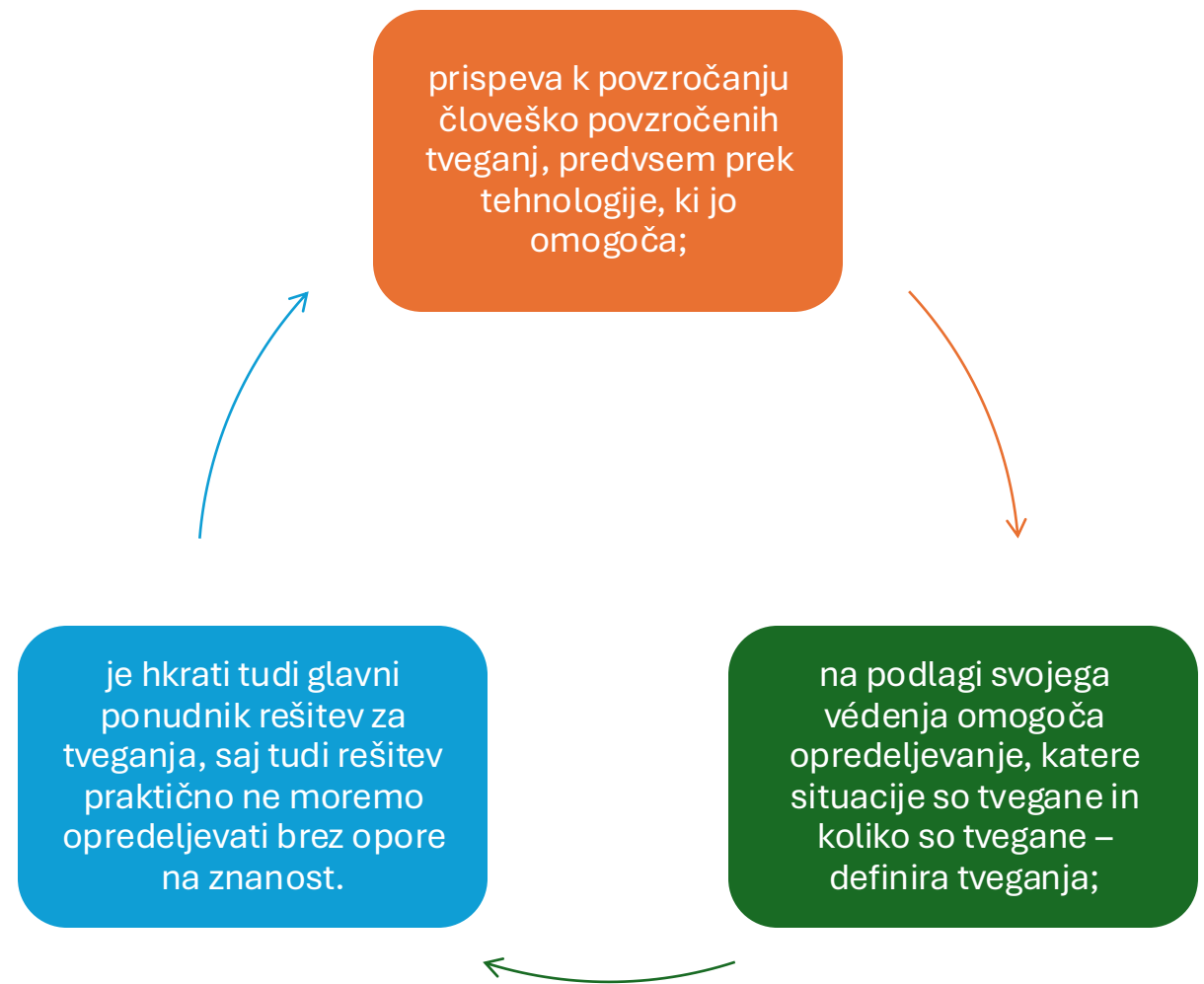
Zgodnja modernost kot modernizacija tradicije: protislovja prve modernosti

- Zgodnja modernost kot individualizacija
 - Od pripisanih k pridobljenim statusom
 - Znanstvena skeptičnost (Weber: “odčaranje sveta”)
- Zgodnja modernost kot krepitev močnih kolektivnih lojalnosti (razredi, stranke, narodi)
 - Pripisana “ekspresivna” vloga ženske v družini
 - Znanstvena avtoriteta

Pozna (druga) modernizacija kot modernizacija industrijske družbe

Znanost v drugi modernosti

Primerjava dveh modernosti po Becku

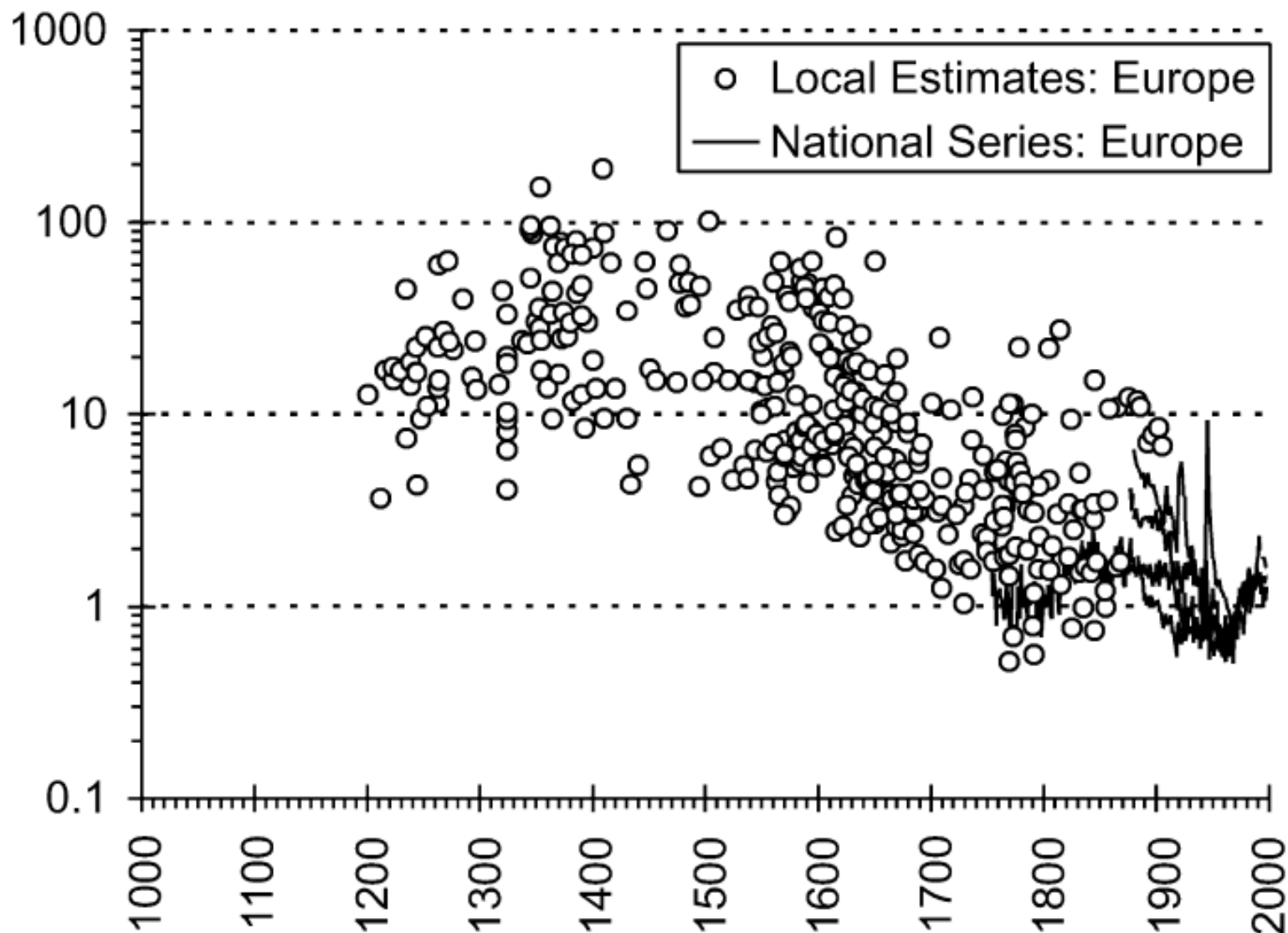
Vrsta modernosti	Prva, zgodnja	Druga, pozna
Način modernizacije	<i>Enostavna</i>	<i>Refleksivna</i>
Kaj se modernizira	<i>Tradicija</i>	<i>Industrijska družba</i>
Ustvarjanje in distribucija	<i>Bogastva</i>	<i>Tveganj</i>
Način poznanstvenitve	<i>Enostavna</i>	<i>Refleksivna</i>

Racionalizacija

Max Weber: k racionalnemu delovanju

- Tradicionalno delovanje: inercija in navada
- Afektivno delovanje: cilj za vsako ceno
- Vrednotno racionalno delovanje: kako čimbolj uresničimo svoje ideale
- Instrumentalno (smotrno) racionalno delovanje: kaj se najbolj izplača

<https://ourworldindata.org/data-insights/homicide-rates-have-declined-dramatically-over-the-centuries>

- Povzeto po:
- Eisner, Manuel (2003):
- Long-Term Historical
- Trends in Violent Crime.
- Str. 95

FIG. 2.—Overall trend in homicide rates, all premodern local estimates and four national series. Note: All 398 local estimates from the History of Homicide Database; national series for Sweden, England and Wales, Switzerland, and Italy.

Modernizacija kot trend racionalizacije

Kapitalistično podjetništva

- Racionalna kalkulacija, kako maksimizirati dobiček in akumulirati kapital

Birokratska organizacija

- Racionalna optimizacija in formalizacija postopkov za doseganje organizacijskih ciljev: delitev dela, hierarhija, brezosebnost, pravila strokovnost, ločenost dela in zasebnosti

Racionalno-legalna oblast

- Utemeljitev legitimnosti oblasti na formalno-pravnih postopkih

Kritika racionalizacije: od Webra do frankfurtske šole

Max Weber: birokracija kot odlično orodje in kot grožnja

- Omejitve uspešnosti
- Grožnja človekovi svobodi

Georg Simmel: filozofija denarja

- Problem reifikacije, ko se vse kvalitete spreminjajo v kvantiteto

Neracionalnost racionalnosti

- Herbert Marcuse in frankfurtska šola: iracionalnost tehnokratske (formalne) racionalnosti
- George Ritzer: mcdonaldizacija

Kritika racionalizacije (2): Zygmund Baumann

Bauman: holokavst ni anti-moderna stranpot, totalitaristična grozdejstva 20. stoletja so neposreden odraz moderne birokratske racionalizacije

Birokratska racionalnost ni zadosten, je pa nujen pogoj za totalitarni holokavst

Birokracija ni samo nevtralno orodje za karkoli: zaradi svoje narave je celo bolj nagnjena k realiziranju nehumanih projektov

Za razliko od prejšnjih genocidov bistveno večji poudarek na kvantitativnih razsežnostih (na podlagi skrbne kalkulacije) in učinkovitosti

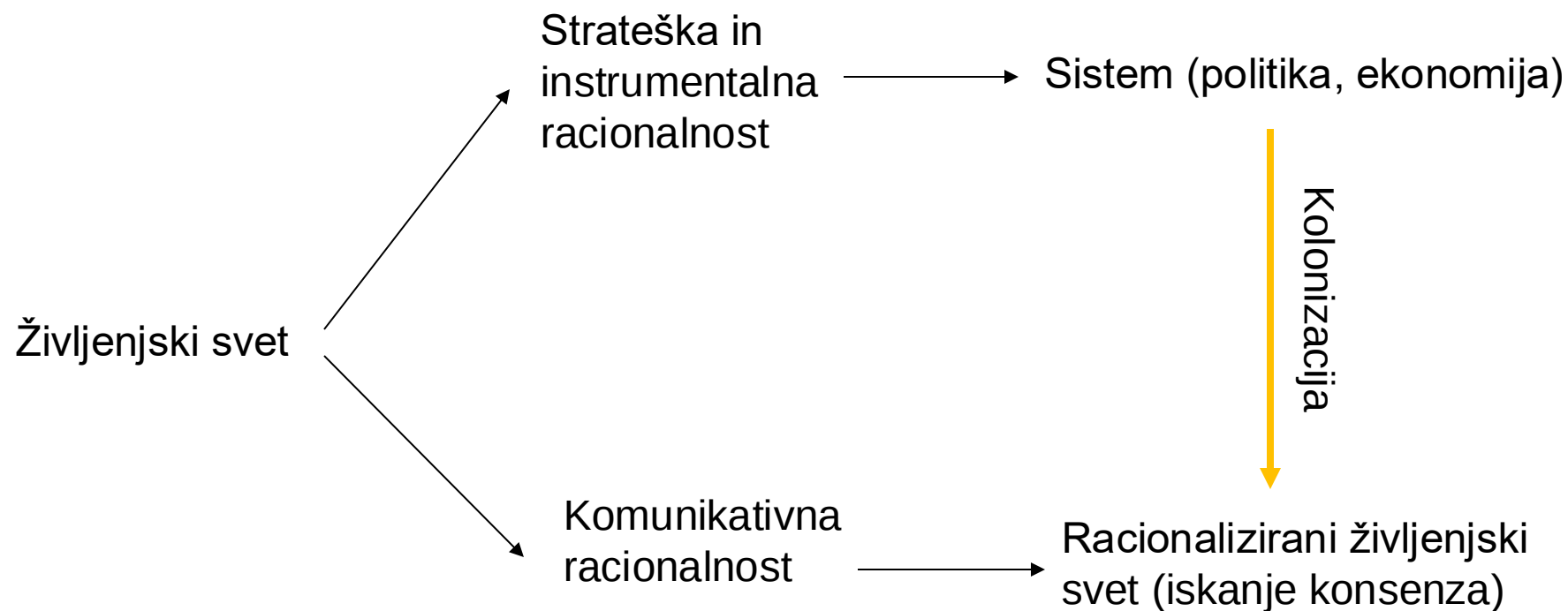
Analogija z moderno industrijsko proizvodnjo

Racionalizacija v digitalni dobi

Algoritmi in strojno
učenje kot nadaljnji
korak v racionalizaciji

Yuval Noah Harari: česa
bi se morali pri strojih
bolj bati: da se bodo
uprli - ali da se ne bodo
nikoli ničemur uprli?

Jürgen Habermas: Skupnost kot življenjski svet in dve plati racionalizacije

Klasičen primer: tisk, javnost in politika

Vzpon meščanske
javnosti in demokracije

- Vloga časopisov
- Vloga salonskega in kavarniškega druženja

Množični mediji kot
pogoj demokracije in
kot grožnja
demokraciji?

- Trendi v množični demokraciji
- Trendi k ekonomski komercializaciji

Racionalnost kot iluzija?

Ali „racionaliziramo“ nekaj, kar je onstran naše racionalne presoje?

Učinki čustev in nezavednega

Strojno učenje in targetirano oglaševanje

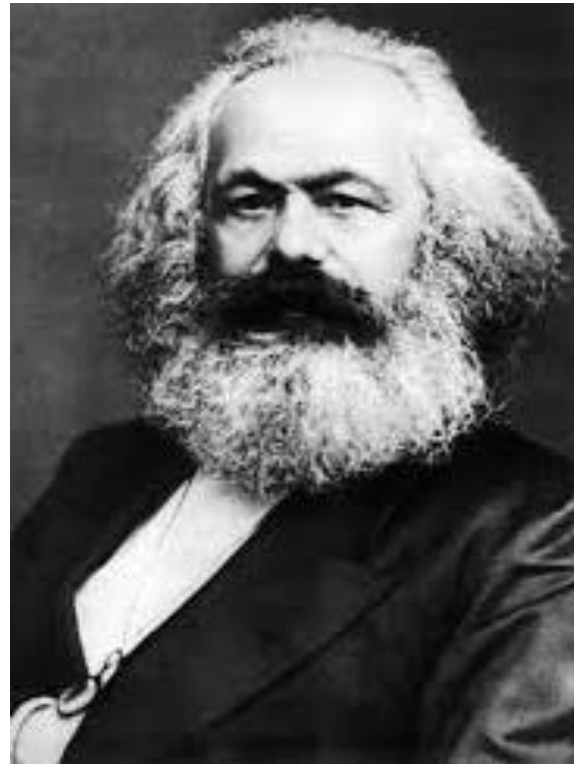
Nevroigrificiranje

Odtujitev, anomija, kriza smisla

- Karl Marx: problem odtujitve
- Émile Durkheim: problem anomije

Karl Marx in odtujitev dela

- Delo kot specifično človeška ustvarjalna dejavnost in pot do samouresničitve
- Problem odtujitve dela v kapitalistični družbi
- Vidiki odtujitve
 - Odtujitev od produktivne aktivnosti (delo je instrumentalizirano, ni več pot do samouresničitve)
 - Odtujitev od produkta (je privatna last kapitalista)
 - Odtujitev od so-delavcev
 - Odtujitev od človeškega potenciala (razčlovečenje)
- Od industrijske k informacijski tehnologiji: kakšni so učinki?

R. Blauner: tehnologija proizvodnje in odtujitev

Vidik odtujitve	Obrtna proizvodnja	Mehanizirana proizvodnja brez tekočnega traku	Mehanizirana proizvodnja s tekočim trakom	Avtomatizirana proizvodnja
Nadzor nad delom vs. nemoč				
Smisel vs. nesmisel dela				
Integracije vs. izolacija				
Angažiranost vs. samoodtujitev				

Odtujitev onkraj industrijske proizvodnje: Nadaljni koraki?

David Riesman (1950): “osamljena množica”

C. W. Mills (1952): odtujitev “belih ovratnikov”

Herbert Marcuse (1964): “enodimenzionalni človek”; kritika tako zahodnega kot sovjetskega sistema: odtujitev na ravni potrošništva

Človek in informatizacija? Kdo se komu prilagaja?

Hartmut Rosa (2013): *Social Acceleration*

Émile Durkheim: problem anomije

- Prednost in problem moderne dobe: individualna svoboda
- Je svobode lahko preveč?
- Problem razpada starih vezi in dezintegracija skupnosti: *egoizem*
- Problem razpada starih vrednot in norm, ob hkratnem pomanjkanju novih: ***anomija***

Peter Berger in Thomas Luckmann: problem smisla v sodobnih družbah

- Vzroki za krizo smisla:
 - Diferenciacija dejanj (različni življenjski redi, strukturna diferenciacija)
 - Pluralizem
- Odgovori:
 - Fundamentalistični odgovor
 - Relativistični odgovor (postmodernisti)
 - Intermediarne institucije

+

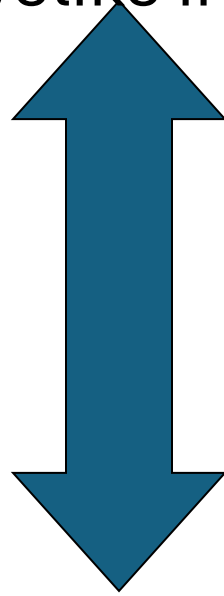
o

•

Berger in Luckmann: trije nivoji družbenega

- Množična komunikacija, velike institucije
- Intermediarne institucije
- Posameznik in vsakdanje življenjske skupnosti

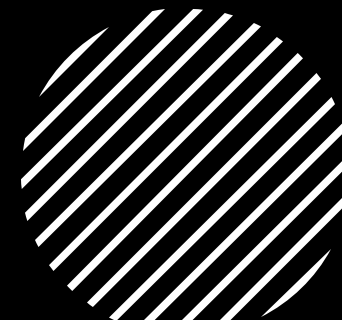

Večdimenzionalnost družbenih neenakosti

Dimenzije družbene neenakosti

Družba kot prostor
zatiranja in konflikta
med nasprotujočimi
si skupinami

Marksistična
dediščina:
razred kot
temeljna
delitev v družbi

Alternative:

- druga vrsta temeljne delitve: feminizem, teorije rasizma, teorije nacionalizma
- večdimenzionalni pristopi

Neomarksistični pogled na razrede: Erik Olin Wright

buržoazija	mali delodajalci	mala buržoazija
------------	------------------	-----------------

strokovnjaki – menedžerji	polkvalificirani menedžerji	nekvalificirani menedžerji
strokovnjaki – nadzorniki	polkvalificirani nadzorniki	nekvalificirani nadzorniki
stokovnjaki – nemenedžerji	polkvalificirani delavci	nekvalificirani delavci

Neoveberjanski pogledi na razrede - John Goldthorpe

storitveni razred	1. višji profesionalci, menedžerji velikih podjetij
	2. nižji profesionalci, menedžerji malih podjetij
vmesni razred	3. rutinski nemanualni delavci
	4. majhni lastniki in samozaposleni obrtniki
	5. tehniki in nadzorniki manualnih delavcev
delavski razred	6. kvalificirani manualni delavci
	7. pol- in nekvalificirani manualni delavci

Nekaj dilem glede neenakosti

Je današnja moderna družba še vedno *razredna družba*?

Ali (in kako) se kaže okrepljena vloga neekonomskih (nematerialnih) vidikov neenakosti?

Ali (in kako) se v modernih sistemih neenakosti zagotavlja določena socialna zaprtost?

Je današnja družba še razredna?

Je lastnina še odločilna?

Ralf Dahrendorf: fragmentacija

Nejasne razredne meje

Manj prepoznavne razredne delitve

Oddaljevanje politike od klasičnega “razrednega boja” (S. M. Lipset, R. Inglehart)?

Vprašanje meritokracije in socialne zaprtosti

Mehanizmi socialne zaprtosti:

- Kaste, aristokracija: dedovanje položaja
- Buržoazija: dedovanje lastnine
- Srednji razred: prenos izobrazbe???

Šolanje in meritokracija

Razlage razlik v šolskem uspehu

Teorija razrednih (sub)kultur

Teorija jezikovnih vzorcev
(Basil Bernstein)

- Restriktivni kod
- Elaborirani kod

Teorija kulturnega kapitala
(Pierre Bourdieu)

Vrste kapitala in P. Bourdieu

Ekonomski kapital

Kulturni kapital

Socialni kapital

Simbolni kapital

- Jezikovni kapital
- Akademski kapital
- Politični kapital

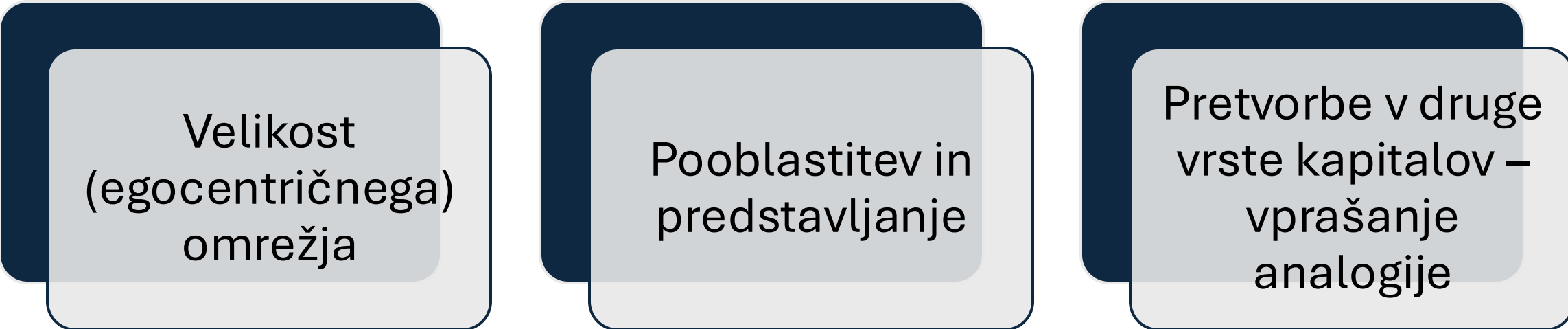
Kulturni kapital

Utelešeno stanje
(npr. znanje)

Objektificirano
stanje (npr. knjiga)

Institucionalizirano
stanje (npr.
diploma)

Socialni kapital

Velikost
(egocentričnega)
omrežja

Pooblastitev in
predstavljanje

Pretvorbe v druge
vrste kapitalov –
vprašanje
analogije

Dva pogleda na socialni kapital

Konfliktna perspektiva – Pierre Bourdieu:

- Socialni kapital je resurs posameznika
- Socialni kapital prispeva h generiranju neenakosti

Funkcionalistična perspektiva:

- Socialni kapital kot resurs družbe
- Socialni kapital prispeva k integraciji, kohezivnosti, razvojnim potencialom družbe

Socialni kapital kot družbeni resurs

James Coleman: prednosti gostih socialnih omrežij

Robert Putnam

- Primerjava severne in južne Italije
- Pomen povezovanja med ljudmi: nevladne organizacije, civilna družba kot generatorji socialnega kapitala

Meritve socialnega kapitala

- Pogostoto članstva v prostovoljnih organizacijah, združenjih
- Socialni kapital kot (generalizirano) zaupanje
- Pomembnost zaupanja in povezovanja onstran sorodstvenih vezi

Socialni kapital kot družbeni resurs

Vrsti socialnega kapitala:

- Vezivni socialni kapital
- Premostitveni socialni kapital

Je socialni kapital v vzponu ali v upadanju?

- R. Putnam: “Bowling Alone”?
- Porast generaliziranega zaupanja in članstva v organizacijah, društvih itd. po Evropski raziskavi vrednot
- Vprašanje veljavnosti podatkov?

Socialni kapital in druge vrste kapitala

Socialni kapital ima sinergijske učinke

Omogoča aktiviranje in povezovanje
človeškega in kulturnega kapitala

Socialni kapital lahko prispeva k rasti
ekonomskega kapitala, kulturnega
kapitala

Investiranje organizacij v socialni
kapital?

Problematične strani socialnega kapitala

Problem
izključenosti in
večjih neenakosti

Problem klik,
zapiranja,
izključevanja

Individualizacija in skupnost

Kaj lahko pomeni individualizacija?

- Individualna avtonomija z ustrežajočimi pravicami (in dolžnostmi)
- Raznolikost individualnih izbir
- Raznolikost, nepredvidljivost individualnih življenjskih potekov
- Individualizacija kot okrepljena refleksivnost
- Atomizacija, izolacija, egoizem, razpad skupnosti

Teoretiziranje individualizacije

Individualizacija kot osvoboditev od kolektivistične zunanje prisile: Herbert Spencer in prehod od vojaške k industrijski družbi

Povezava individualizacije z racionalnimi delovanjem in samodisciplino: Max Weber in “protestantska etika”

Povezava individualizacije z delitvijo dela: Émile Durkheim in prehod od mehanske k organski solidarnosti (z možno patologijo v smeri anomije)

Ambivalentnost individualizacije

+

- Samodisciplina
- Svoboda individualne izbire
- Organska solidarnost
- Odprte možnosti
- Avtonomija, svoboda

-

- Pomanjkanje odgovornosti
- Manipulirano potrošništvo
- Anomija
- Negotovost
- Izolacija, prepuščenost sebi

Razvoj in dojemanje skupnosti

- (Klasična) skupnost
- Zamišljena skupnost (Benedict Anderson, 1983)
- Virtualna skupnost (Howard Rheingold, 1993)
- Onstran virtualnih skupnosti: pametna mesta, pametne vasi, integrirana realnost...

Razkroj starih in nastanek novih skupnosti z modernizacijo

Narodi kot produkti klasične modernizacije

- Benedict Anderson in nacionalne zamišljene skupnosti:
 - Religiozni motivi: protestantizem in Božja beseda
 - Tehnologija tiska: Guttenbergova revolucija
 - Etnično-jezikovna raznolikost
 - Logika trga
- Nenamerne posledice: religiozni motivi pomagajo ustvariti suverene nacionalne skupnosti (Tridesetletna vojna in Westfalski mir, 1648)
- Ernest Gellner: industrializacija, država, šolanje
- Anthony Smith: etnični izvor modernih narodov

Internet in virtualne skupnosti

- Howard Reingold: *Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier* (1993)
 - Kot resnična, *globoka* skupnost, svet zase, alternativa dosedanjim skupnostim – v dobi, ko je “prebivalcev” interneta še zelo malo
- Manuel Castells: *The Information Age* (1996), *The Internet Galaxy* (2001)
 - Razlikovanje med dvema zelo različnima populacijama Interneta: redki prebivalci “domačij” in večina v ohlapnih interakcijah
 - Ne povsem nova skupost, ampak bolj ohranjanje povezanosti v dobi dramatično povečane mobilnosti
 - Potencial za (plitve) vezi med zelo raznolikimi ljudmi: dodatna sila povezovanja in grajenja heterogenih skupnosti
- Craig Calhoun: virtualno povezovanje med podobnimi, splošna fragmentacija

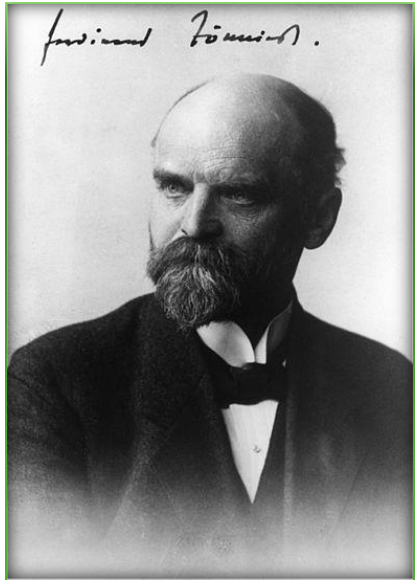
Nadaljnji premiki: mobilni internet, inteligentni procesi, in spletna socialna omrežja

- Pametni telefon (širša uporaba od 2007): Povezanost in ločenost postaneta dokončno neodvisna od fizičnega prostora
- Spletna socialna omrežja: novi načini medsebojnega povezovanja in vplivanja
- Učeči se algoritmi
- Mark Carrigan: kako se znajdemo v digitalizirani zgodovini: med kuratorji in algoritmi

Ferdinand Tönnies:

Trend razkroja skupnosti

Gemeinschaft (skupnost)	Gesellschaft (družba)
Topli odnosi	Hladni odnosi
Medčloveška bližina	Medčloveška distanca
Emocionalni odnosi	Instrumentalni odnosi
Osebni odnosi	Brezosebni odnosi
Drugi ljudje kot cilj	Drugi ljudje kot sredstvo

Pristne socialne vezi v modernih družbah: socialni kapital in prijateljstvo

- Ray Pahl in nove oblike skupnosti: prijateljstvo vs. sorodstvo
 - Egalitarnost
 - Izbira
 - Socialni kapital in zaupanje
-

Bolj sistematičen pristop: Talcott Parsons in vzorčne spremenljivke

Talcott Parsons

- pripisanost
- partikularizem
- afektivnost
- difuznost
- usmerjenost h kolektivu
- pridobljenost
- univerzalizem
- afektivna nevtralnost
- specifičnost
- usmerjenost k sebi

Parsons:
razlikovanje med
sferami –
funkcionalna
diferenciacija

Modernost ne odpravi vzorčnih
spremenljivk, značilnih za skupnost

Jih pa toliko bolj veže na posamezne
družbene institucije: pomen družine

Instrumentalni (“moški”) odnosi v
sferi dela

Ekspresivni (“ženski”) odnosi v sferi
družine

Problemi s Parsonsonsovimi razmejitvami

Teza, da se skupnost ni razkrojila in da preteklost ni bila idilična je dobro argumentirana, vendar...

Prisotnost skupnosti v sferi dela, npr. odmik od klasične birokracije)

Prisotnost instrumentalnosti v zasebni sferi: npr. pomen socialnega kapitala

Bistveno spremenjena pričakovanja glede vloge spolov: instrumentalna in ekspresivna vloga se pričakuje tako kot od žensk kot od moških

„Popolnoma normalni kaos ljubezni“

Od kod povečana
nestabilnost zakonskih
zvez z modernizacijo?

Elisabeth Beck-
Gernsheim & Ulrich
Beck: ljubezen kot kvazi-
religija in podlaga
(zunaj)zakonske zveze

Nedorečenosti v
medsebojnih
pričakovanjih

Dve podobi trendov

- Sistemska racionalnost
- Odtujitev
- Atomizacija
- Instrumentalizacija čustev
- Razčlovečenje
- Komunikativna racionalnost
- Zaupanje
- Socialni kapital
- Prijateljstvo
- Ljubezen

Trije klasični odgovori na odnos med skupnostjo in posameznikom v moderni dobi

Ideologija	Obljuba	Usodni izziv (in vzrok propada?)
Komunizem	Slepa podreditev posameznika centralni oblasti v zameno za pravično skupnost	Problem družbene kompleksnosti: več informacij, kot jih oblast lahko obvlada
Fašizem , nacizem, religiozni fundamentalizem	Slepa podreditev posameznika oblasti v zameno za pripadanje večvredni skupnosti	Problem globalizacije: izolacija ali spopad
Liberalizem (liberalna demokracija)	Skupnost s predstavniško oblastjo in tržno izbire po volji svobodnih posameznikov	Strojno učenje in nevro-znanost: poljubna manipulacija z voljo ???

Je skupnost na podlagi skupnih moralnih vezi še mogoča?

Smo individualisti ali kolektivist?

Sta moderni individualizem in skupnost v nasprotju?

Berger in Luckmann: Moralno komuniciranje – ni enotnih samoumevnih vzorcev, dinamično (pre)oblikovanje

Možnosti za sintezo modernega individualizma in skupnosti: Amitai Etzioni: **komunitarizem**

- Zavrnitev konservativne moralne avtoritarnosti
- Zavrnitev liberalnega moralnega relativizma

Individualizacija in nasprotni trendi

- Ulrich Beck: pozna modernost pomeni le še nadaljnje korake k intenzivnejši individualizaciji
- Ujemanje s trendom globalizacije
- Nasprotne tendence – vračanje (ali namišljeno vračanje) k “avtentičnim” skupnim identitetam: tribalizem kot nasprotje individualizmu, univerzalizmu, globalizmu)
 - Desničarske reafirmacije nacionalizma, rasizma, fundamentalizma
 - Levičarske identitetne politike (prebujenost/wokeism): kritične teorije glede rase, spola, spolne usmerjenosti in njihovih intersekcionalnosti
- Učinki informacijsko-komunikacijske tehnologije?

Zasebnost in nadzor

Vzpon zasebnosti

Vezano na trend individualizacije in meščansko družbo

Od kraljevske palače k meščanski hiši

Stratifikacijska difuzija: širjenje zasebnosti od višjih slojev na preostali del družbe

Standardi: General Data Protection Regulation

Zaton zasebnosti?

”Od spodaj”: prostovoljno ali brez zavedanja: socialni spletni mediji obudijo prakse prvobitnih lovsko-nabiralniških družb: razkrivanje intime pred celotno skupnostjo

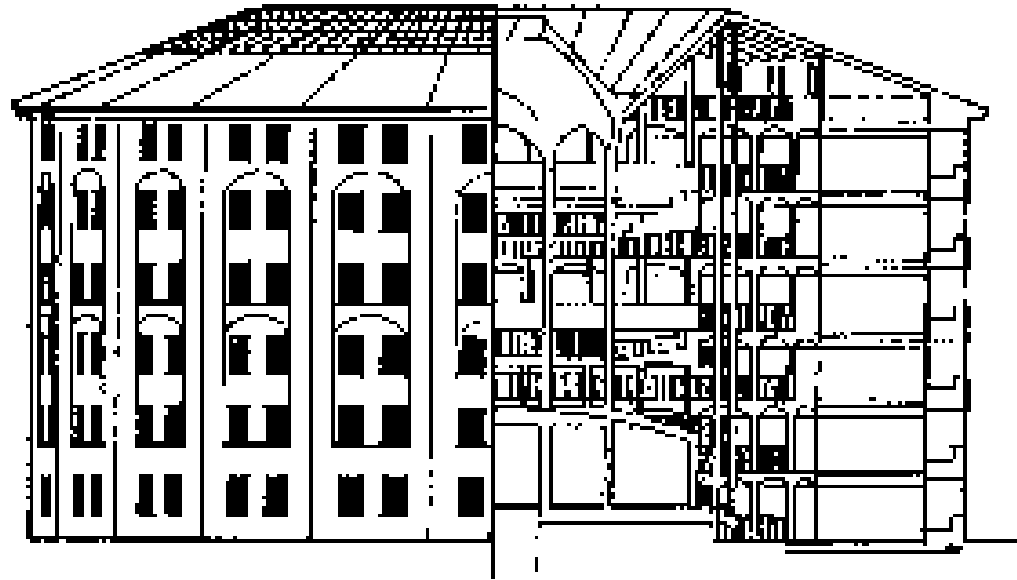
”Od zgoraj”: zbiranje podatkov in nadzorovanje s strani različnih centrov moči

M. Foucault: Nadzorovanje in kaznovanje

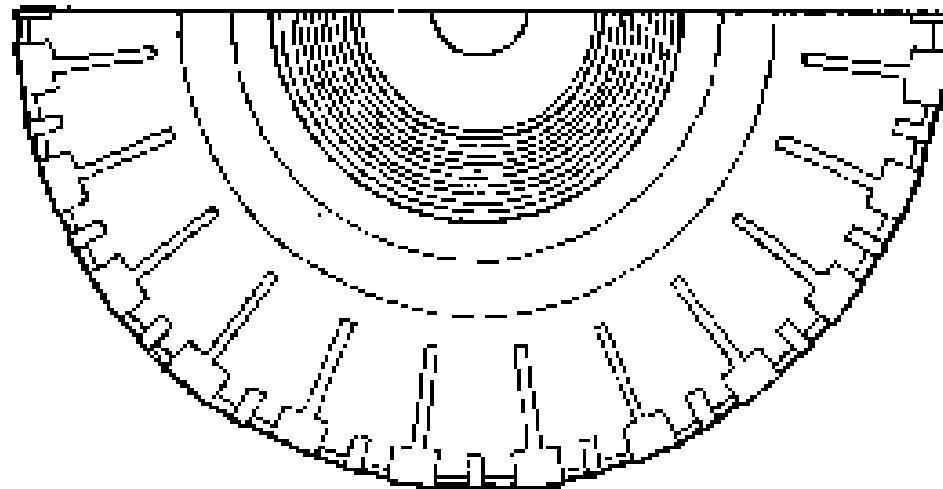
- Vzpon zapora kot oblike kaznovanja v modernih družbah
- Problem nadzora v predmodernih družbah
- Rast zmogljivosti nadzora v sodobnih družbah – prisoten na vseh ravneh, ne le v zaporih

Nadzorovanje (M. Foucault)

**J. Bentham:
Panoptikon**

K digitalnem panoptikonu?

George Orwell in 1984

Omejitve totalitarnih režimov 20. stoletja:
zmogljivosti zbiranja in obdelave podatkov – J.
Derrida: vprašanje gostote telefonskega omrežja

Digitalne tehnologije in strojno učenje

Sistem *socialnega kredita*

Faucault: moč in nadzor nad življenjem

Do 18. stoletja: težnja družba po nadzoru nad smrtjo

Od 18. stoletja dalje: težnja družbe po nadzoru nad življenjem – moč se odraža predvsem prek nadzora nad življenjem in seksualnostjo:

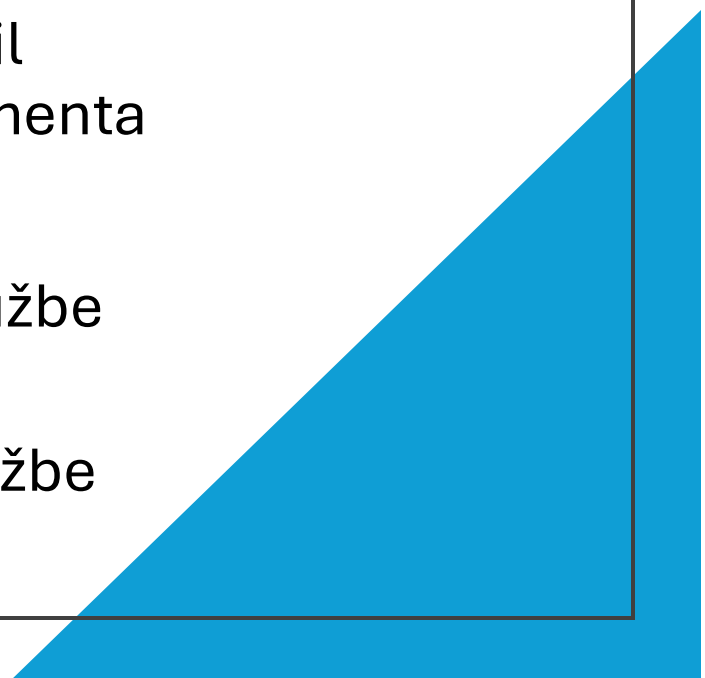
Anatomo-politika človeka:
discipliniranje človeškega telesa
in njegove seksualnosti

Bio-politika populacije
(regulacija populacijske rast,
zdravja, pričakovane življenjske
dobe)

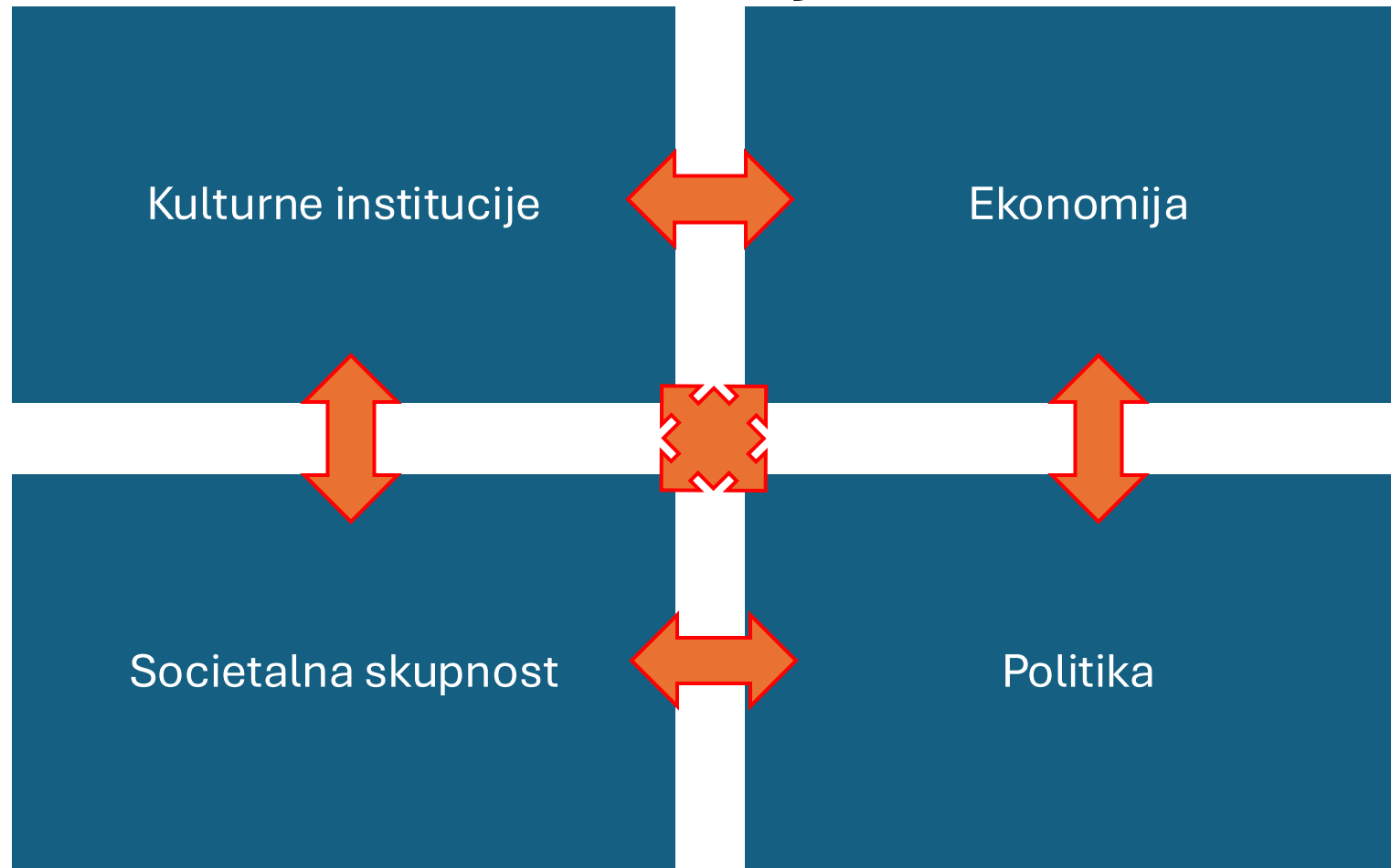
Funkcionalna diferenciacija in rast družbene kompleksnosti

Družba kot kompleksen sistem

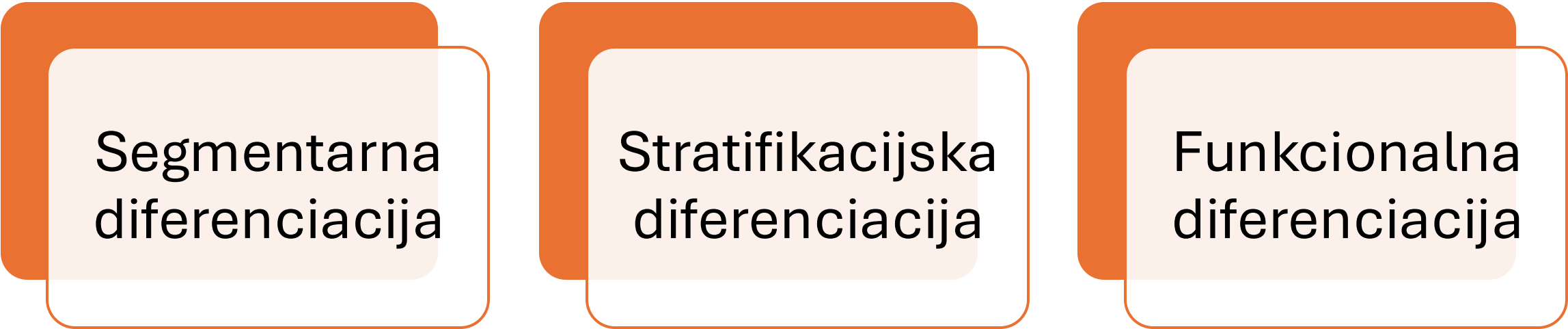
- Niklas Luhmann: sistem je kompleksen, ko zaradi števila in/ali lastnosti njegovih elementov ni mogoče, da bi bil vsak element hkrati v relaciji do vsakega drugega elementa
- Evolucijski trend k rasti kompleksnosti – moderne družbe po kompleksnosti presegajo vse prejšnje
- Kompleksnost pomeni razne oblike diferenciacije družbe

Talcott Parsons: modernizacija kot funkcionalna diferenciacije

Oblike društvene diferenciacije (Niklas Luhmann)

Segmentarna
diferenciacija

Stratifikacijska
diferenciacija

Funkcionalna
diferenciacija

Segmentarna diferenciacija

Ljudje živijo v majhnih, prostorsko-sorodstveno opredeljenih skupnostih

Skupnosti so razmeroma egalitarne, minimalno hierarhične; podobne druga drugi

Primeri: rod, klan, pleme

Tipična tehnologija: lovsko-nabiralniška

Komunikacijska podlaga: govor, neposredna bližina

Stratifikacijska diferenciacija

Tipičen človek je še vedno nizko mobilen, omejen v prostorsko-sorodstvenih in širših družbenih okvirih

Glavna delitev družbe je med ozko vladajočo skupino in podrejeno večino: članstvo v eni ali drugi skupini je dano z rojstvom, skupini sta povsem ločeni

Primeri: oligarhične mestne države, despotski imperiji, fevdalne družbe

Tipična tehnologija: agrarna

Komunikacijska podlaga: pisava, komunikacija na zmerne razdalje

Funkcionalna diferenciacija

Človekova dejavnost se dogaja v različnih sferah oz. funkcionalnih podsistemih (kot proizvajalec in potrošnik v ekonomiji, državljan v politiki, učenec v šoli, roditelj v družini, član v klubu...)

Hkrati pripadnost več (pogosto tekmujočim) skupnostim

Visoka stopnja družbene in prostorske mobilnosti, ni povsem jasno, kje je posameznik dejansko “doma”

Tipična tehnologija : industrijska (in postindustrijska)

Komunikacijska podlaga: tisk; komunikacija na velike razdalje

Funkcionalni podsistemi moderne družbe

primeri: ekonomija, politika, umetnost, intimni odnosi, religija, znanost, pravo...

lastnosti podsistemov

- samoorganizacija, avtopoetičnost
- Specifični lastni principi funkcioniranja in lastna perspektiva
- visoka medsebojna odvisnost

Usmerjanje družbe v razmerah visoke kompleksnosti

Jürgen Habermas: iskanje konsenza s pomočjo racionalne nepopačene komunikacije

Herbert Simon: omejena racionalnost ("bounded rationality")

Charles Lindblom: inkrementalno odločanje "muddling through": postopnost in kompromisi med akterji

Niklas Luhmann: odsotnost "Arhimedove točke" – evolucija mora zadostovati za preživetje

Helmut Willke: sistemski diskurz in kontekstualne intervencije

P. Donati: Relacijska diferenciacija

Človekovo delovanje presega logiko stroge funkcionalne diferenciacije

Občutenje, da nismo samo del funkcionalnih podsistemov

Okrepljena virtualna dimenzija ob naraščajoči mobilnosti

Tipična tehnologija: Internet

Komunikacijska podlaga: internet; globalna komunikacija

Refleksivnost in družbena morfogeneza

Od morfofostaze k morfofogenezi

Zygmund Baumann: “tekoča modernost”

Margaret Archer: kritika – družbene strukture še vedno obstajajo, postanejo pa bolj spremenljive

Morfostatična družba: delovanja ljudi vodijo v reprodukcijo enakega, utrjujejo obstoječi red – lahko se učimo od prejšnjih generacij

Morfogenetična družba: delovanja ljudi spreminjajo družbeno strukturo: strukture se spreminjajo – novi izzivi zahtevajo nove reakcije

Refleksivnost

- Ulrich Beck: refleksivna modernizacija, refleksivna poznanstvenitev...
- Je refleksivnost res nekaj novega?
- Margaret Archer: refleksivnost kot notranji dialog in različni tipi (modalitete) refleksivnosti

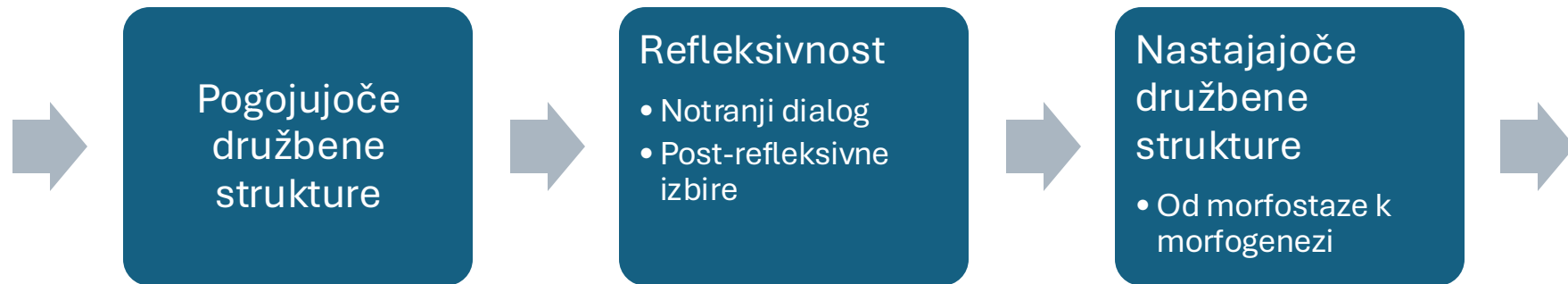
Refleksivnost

Kot intenzivnost
notranjega dialoga:
samospraševanje
namesto avtomatičnega
delovanja (ali
nedelovanja)

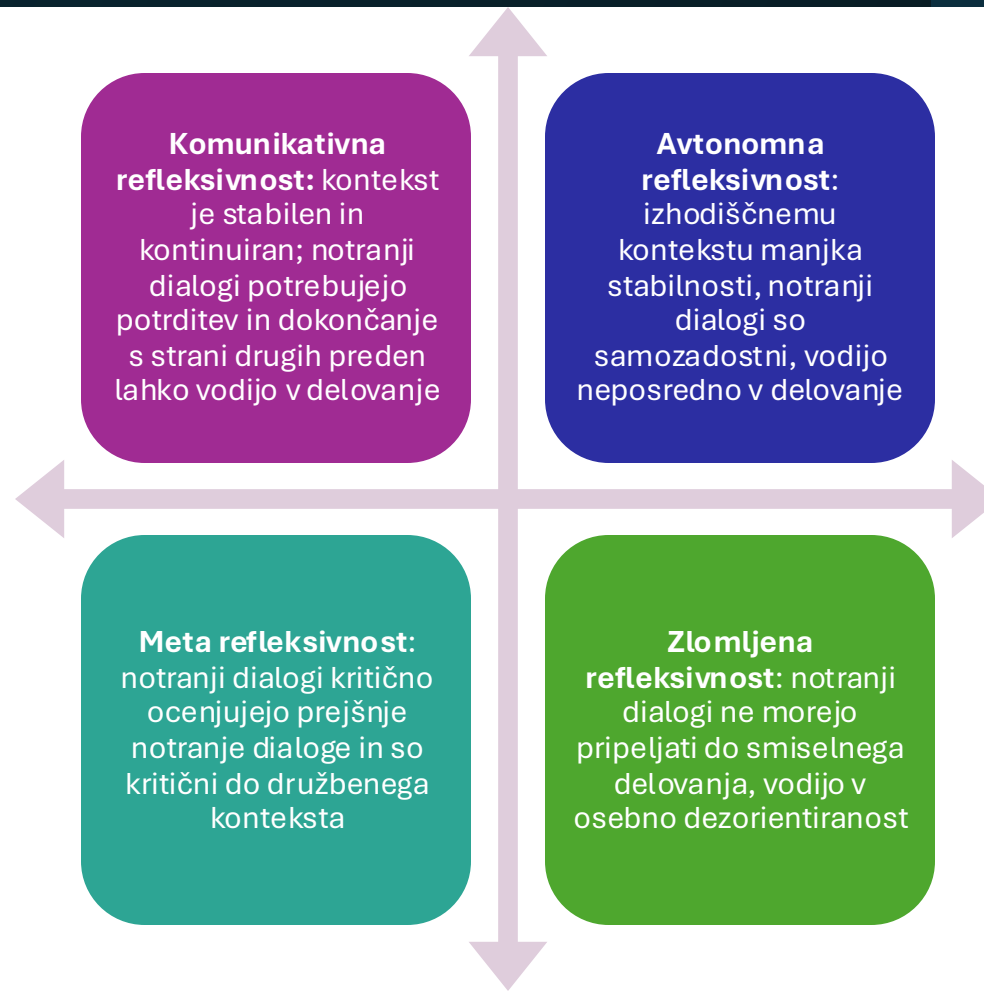
Dinamična,
morfogenetska narava
visoko moderniziranih
družb zahteva visoko
refleksivnost (vendar so
ljudje refleksivni že prej)

Vendar pa lahko notranji
dialog pripelje do
različnih rezultatov:
različne modalitete (tipi)
refleksivnosti

Refleksivnost, družbena struktura in sprememba

Razumevanje post-refleksivnih izbir: tipi (modalitete) refleksivnosti

Relevantnost modalitet refleksivnosti

Modaliteta	Tipičen družbeni kontekst	Pomembnost za posameznika
Komunikativna	Tradicionalna družba	Vpetost v skupnost, vzdrževanje tradicionalne solidarnosti
Avtonomna	Moderna družba na podlagi funkcionalne diferenciacije in individualizacije	Omogoča soočanje s tekmovalnim, diferenciranim, dinamičnim družbenim redom
Meta	Še večja družbena dinamika na podlagi modernizacije, individualizacije, globalizacije	Omogoča kritično držo, preseganje logike posameznih družbenih podsistemov
Zlomljena	Še večja družbena dinamika na podlagi modernizacije, individualizacije, globalizacije	Posameznik ne more razumeti in/ali ne more delovati v okviru družbenega reda

Merjenje stopenj refleksivnosti

Kako pogosto ste (v zadnjem letu)..

Načrtovali svojo lastno prihodnost?

Vadili, kaj bi rekli v pomembnem pogovoru?

Si zamišljali najboljše in najslabše posledice pomembne odločitve?

Pretehtali pogovor, ki se je slabo končal?

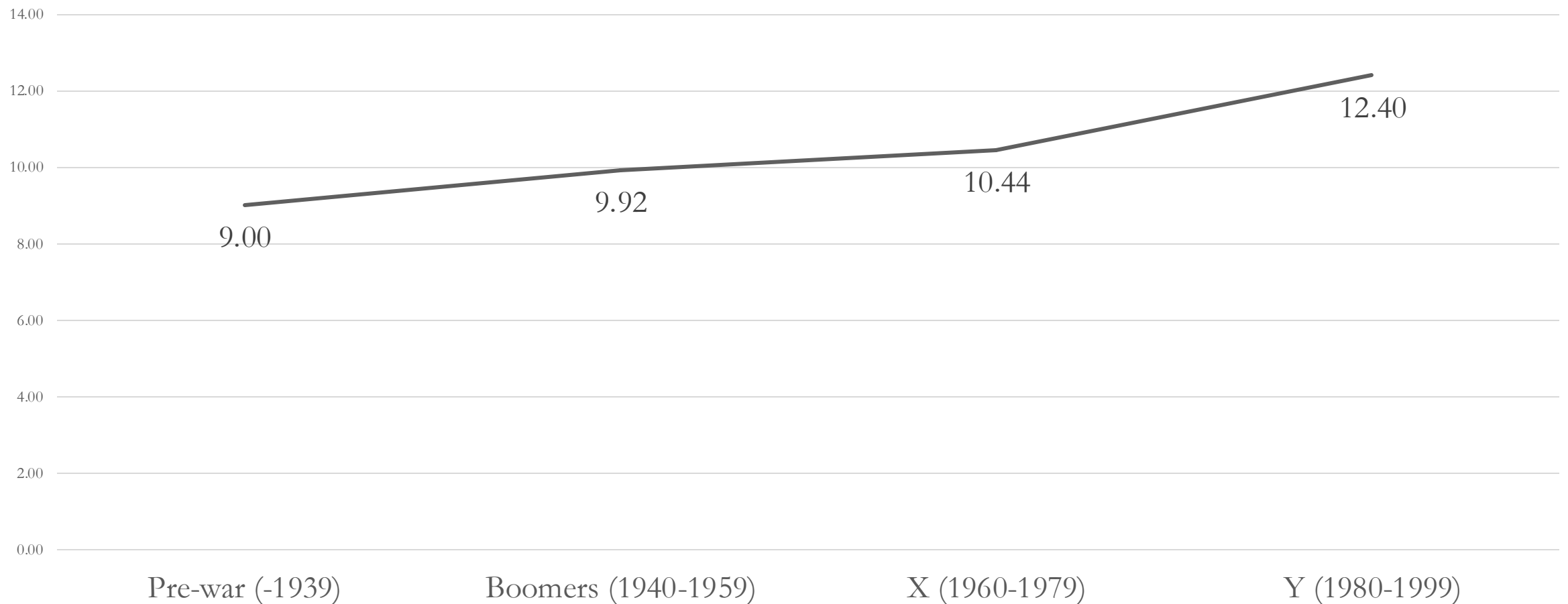
Si razjasnjevali misli o nekem vprašanju, osebi ali problemu?

Merjenje modalitet refleksivnosti

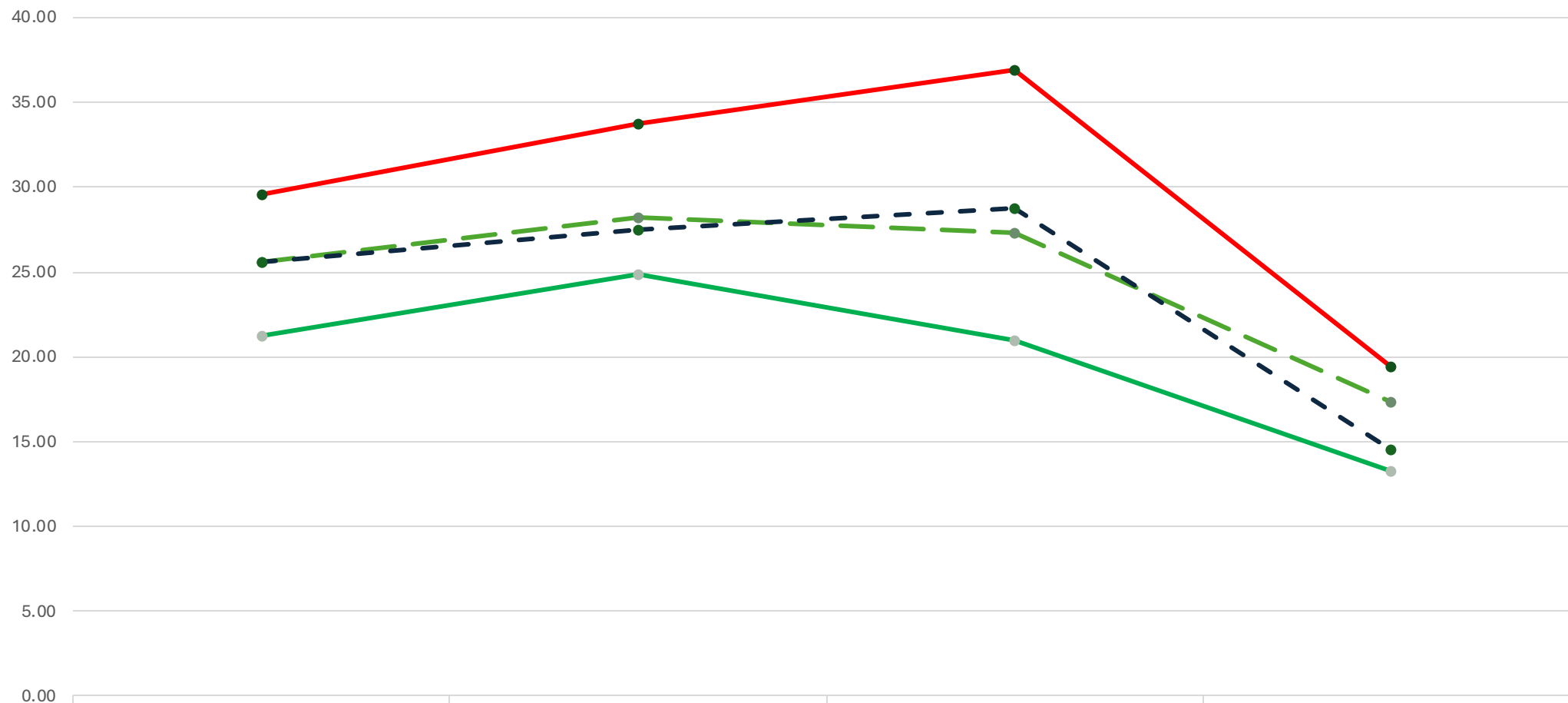
Modaliteta	Kako pogosto ste (v zadnjem letu)...
Komunikativna	Sprejemali pomembne odločitve le s polnim soglasjem in podporo ljudi, ki so vam blizu?
Avtonomna	Sprejemali pomembne odločitve na podlagi vaše lastne najboljše presoje ne glede na to, kaj mislijo in rečejo drugi?
Meta	Skrbno pretehtali, kaj so ključne prioritete vašega življenja in zakaj počnete to, kar počnete?
Zlomljena	Se zaradi stvari, ki se dogajajo okrog vas, počutili izgubljene in sploh niste vedeli, kaj storiti?

Refleksivnost v Sloveniji

Stopnje refleksivnosti za posamezne generacije
(telefonska anketa, marec 2018)

Modalitete refleksivnosti za posamezne generacije

	Communicative	Autonomous	Meta	Fractured
Pre-war (-1939)	21.23	24.84	21.00	13.29
Boomers (1940-1959)	25.61	28.19	27.33	17.36
X (1960-1979)	25.61	27.52	28.81	14.57
Y (1980-1999)	29.54	33.78	36.93	19.40

Pre-war (-1939) Boomers (1940-1959) X (1960-1979) Y (1980-1999)

Digitalizacija,
avtomatizacija,
posthumanizem

Posthumanizem in postdružbeno

```
graph TD; A[Posthumanizem in postdružbeno] --- B[Razvoj tehnologije je v zadnjih desetletjih korenito spremenil dojemanje družbene realnosti in družbene odnose.]; A --- C[Tehnološki razvoj je človeški družbi omogočil večjo kontrolo nad naravo ter v velikih primerih izboljšal kvaliteto življenja.]; A --- D[Hitre komunikacije, genetski inženiring ter ostale tehnologije so postale ne le del vsakdanjika, temveč so vstopile tudi v področje človeškega zavedanja samega sebe in sveta okoli sebe.];
```

Razvoj tehnologije je v zadnjih desetletjih korenito spremenil dojemanje družbene realnosti in družbene odnose.

Tehnološki razvoj je človeški družbi omogočil večjo kontrolo nad naravo ter v velikih primerih izboljšal kvaliteto življenja.

Hitre komunikacije, genetski inženiring ter ostale tehnologije so postale ne le del vsakdanjika, temveč so vstopile tudi v področje človeškega zavedanja samega sebe in sveta okoli sebe.

Donna Haraway

- Z digitalizacijo smo postali kiborgi – sfabricirani hibridi stroja in organizma.
- Kiborg je vrsta razstavljenega in ponovno sestavljenega postmodernega in osebnega jaza. Komunikacijske tehnologije in biotehnologije so odločilna orodja, ki na novo izdekujejo naša telesa. Ta orodja utelešajo in vpeljujejo nove družbene odnose po vsem svetu.
- Mikroelektronika spreminja prevode dela v robotiko in procesiranje besed, spolnost v genetski inženiring ter rerodukcijske tehnologije in mišljenje v umetno inteligenco in procedure odločanja.
- Komunikacijske vede in biologija pomenijo izdelovanje naravno-tehničnih objektov vednosti, v katerih je razlika med strojem in organizmom docela zbrisana, duh, telo in orodje so povsem prepleteni.

- S kiborgom, ki je napol stroj, napol živo bitje in ki živi v napol naravnih, napol umetnih svetovih, se nam ponuja možnost na novo rekodirati človeško telo ter se radikalno spraševati, kako so danes konstituirane sodobne družbe
- <https://www.youtube.com/watch?v=isc-4AQVuOE>

Jaime Rodriguez-Ramos: šest eskponencialnih revolucij

Umetna inteligenca

Integrirana realnost

Nova energetska
matrica

Digitalno
upravljanje (digital
governance)

Bioprogramiranje

Nevro-igrificiranje
(neurogamification)

Umetna inteligenca – trendi

Samoizboljševalni procesi

- IBM Deep Blue vs. Garri Kasparov v šahu (1997)
- Google DeepMind AlphaGo vs. Lee Sedol v igri go (2016)
- AlphaGoZero porazi svojo prejšnjo verzijo 100 : 0 po 40 dneh učenja samo na podlagi pravil brez človeške intervencije (2017)
- AlphaZero v šahu: porazi Googlov program z vsem človeškim šahovskim znanjem (2018)

LLM: veliki jezikovni modeli, npr. ChatGPT

API-fikacija podjetij (Application Programming Interfaces): primer Salesforce; nadaljnje možnosti: pametne pogodbe (smart contracts), veriženje blokov (blockchain)

Avtomatizacija menedžmenta in odločanja

Družbeni učinki inteligentnih procesov

- Carl B. Frey & Michael A. Osborne (2013): ogroženih je 47% zaposlitev v ZDA
- [Kaj ostane ljudem?](#) Česa stroji ne zmorejo?
- Podjetništvo za vse kot perspektiva?
- Pripravljenost izobraževalnega sistema?

Možni nadaljnji premiki v okviru nove energetske matrike

Prehod na obnovljive vire &
boljše zmožnosti
shranjevanja energije

Pametna omrežja:
prilagodljivost, senzibilnost,
večsmernost, povezava
decentraliziranega tvorjenja,
shranjevanja in obnovljivosti
energije

Deljeni transport + Uber
varianete; avto je
neuporabljen 95% časa

Družbeni učinki nove energetske matrike

Ovire: regulacija,
zakonodaja, interesi

Konec globalnega
segrevanja in drugih oblik
degradacije okolja;
univerzalen dostop do pitne
vode; civilizirana človeška
družba lahko preživi

Geopolitične spremembe

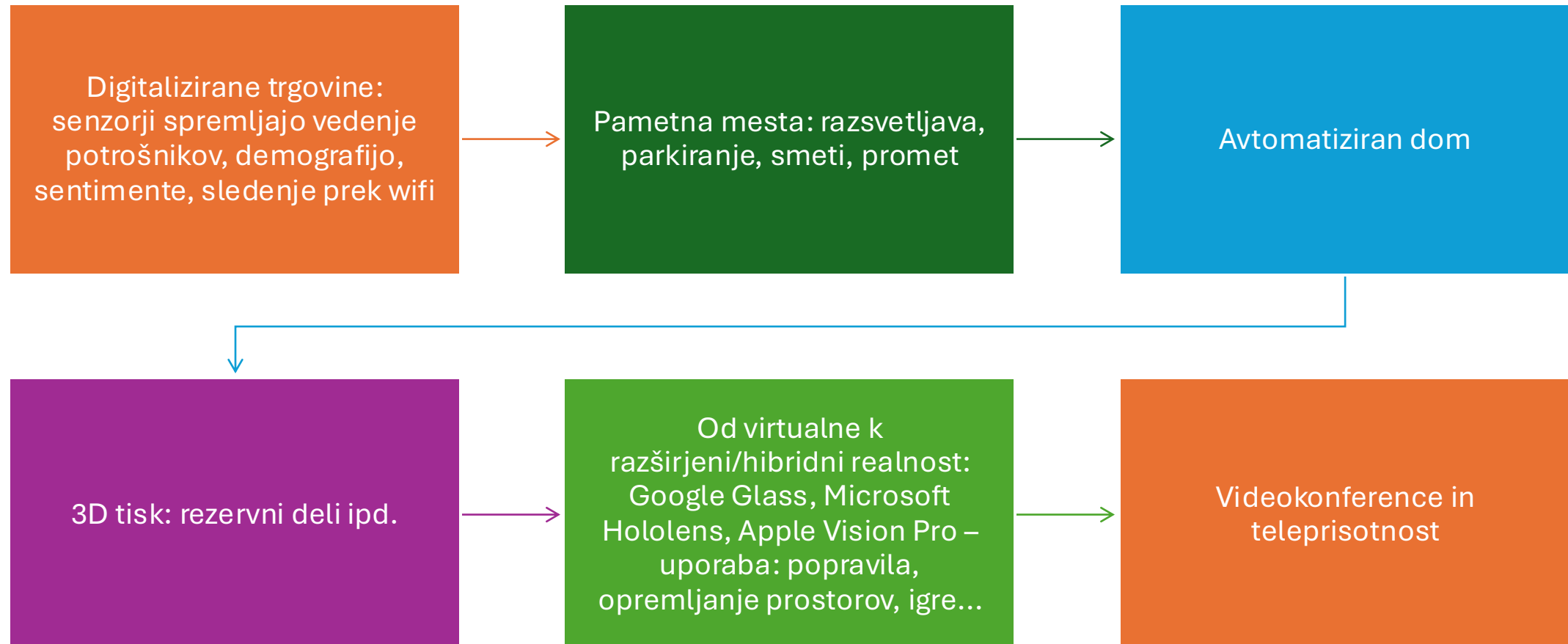
Konec voznikov in konec
zasebnih avtomobilov

Spremenjen odnos do časa
in razdalje: osvobajanje od
časovnih in prostorskih
omejitev

Avtonomija posameznikov,
gospodinjstev, lokalnih
skupnosti v odnosu do
velikih centrov

Samozadostno
gospodinjstvo (Jeffersonov
demokratski ideal
svobodnega samostojnega
kmeta)?

Predvidljive perspektive integrirane realnosti

Družbeni učinki integrirane realnosti

01

Še izrazitejši beg
ljudi v virtualno
realnost

02

Vrnitev v fizični svet,
a z izjemno digitalno
podporo in
predelavo

03

Razdalje ne bodo
več noben izziv; vse
manjša potreba po
fizični prisotnosti

04

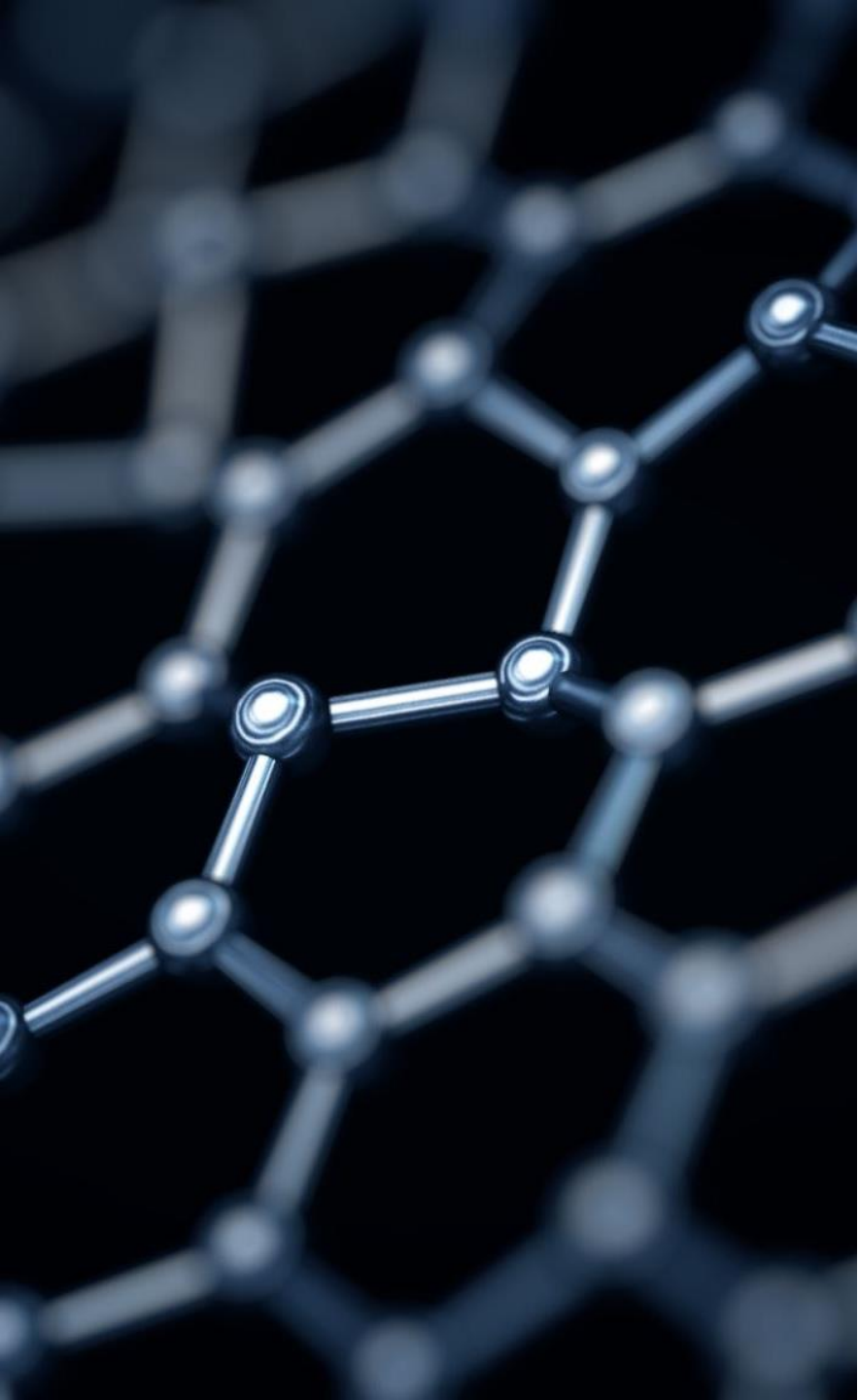
Skrajna
transparentnost
realnosti v vse smeri

05

Skrajna ogroženost
človeške zasebnosti

06

Neomejene
možnosti nadzora
nad ljudmi

Digitalno upravljanje – nadaljnje možnosti in spekulacije o možnih učinkih

Decentralizirane kriptovalute: Bitcoin, Ethereum

Centralizirane kriptovalute: Kitajska in Digital Currency Electronic Payment (DCEP)

Povsem transparentne oskrbovalne verige – brez posrednika, nesporno jasen izvor blaga oz. storitve

Deljeno lastništvo

Centralizirana ali decentralizirana prihodnost?

Bioprogramiranje: predvidljivi nadaljni trendi in spekulacije

Branje in oblikovanje genskega zapisa: CRISPR in tiskanje DNK

Ciljano, individualizirano zdravljenje, precizno usmerjeno z minimiziranjem stranskih učinkov

Izboljšane živali in rastline: velike možnosti in velike dileme

Proteinska zdravila: ne iščemo več zdravilne učinkovine, ampak jo sestavimo na molekularni ravni

Biofabrikacija: npr. svila, usnje, meso (npr. Modern Meadow), vključno z možnimi izboljšavami

Genetske modifikacije: prilagajanja človeškega genskega zapisa:

- Reševanje življenj
- Zdravljenje in podaljševanje življenja
- Izboljševanje
- Dodatno podaljševanje življenja

Družbeni učinki bioprogramiranja?

Rast etičnih dilem glede GMO

Vprašljivost vseh posledic: komercialna praktična uporaba pogosto prehiteva razumevanje vseh vidikov posameznega fenomena

- Razvozlanega je 2% človekovega genskega zapisa (ostalo je videti odveč ali pa ima nepoznane funkcije)
- Umetno ustvarjena JCVI-syn3.0 ima 473 genov – od tega jih ima 149 neznane funkcije

Možnosti povsem novega zdravljenja, vendar povezano z bistveno rastjo stroškov

Konec živinoreje?

Spremembe človeka in logični koraki: popolno zdravje, popolni dosežki, moda

Učinki podaljševanja življenja?

Vidiki nevro-igrificiranja

Programiranje človekove motivacije na podlagi poznavanja delovanja človeških možganov in človeškega uma

Podlage: psihologija, igre, behavioralna ekonomika, nevroanatomija, nevropsihologija, digitalna in integrirana realnost

Trženje prosto dostopnih iger (manj kot 1% ljudi direktno plača za igre) in „brezplačnih“ aplikacij

Oglaševalsko podjetje prodaja klientu čas, ki ga pridobi od uporabnikov (Google, Facebook...)

Nevromarketing: analize gibanja oči, sentimentov v fizičnih trgovinah

Igrificiranje na potrošnikih in zaposlenih

- Poslovni cilj → ciljna vedenja → razumevanje igralcev → opredelitev zank (za pridobitev in za ohranjanje igralcev) → uporaba ustreznih orodij
- Primer kartic zvestobe

Igrificirana terapija: fobije (izpostavljanje), depresije, fizične rehabilitacije

Igrificiranje delovnega mesta, učenja in potrošnje: [Nitro](#) (uporabljajo npr. T-Mobile, Toyota...) za HRM in CRM

Potencial: “igra življenja”

Družbeni učinki nevro-igrificiranja

Ljudje lahko počnejo, kar se od njih pričakuje, in se ob tem počutijo srečne

Zdravljenje odvisnosti, zdravo življenje

Delovna učinkovitost, izjemna pripravljenost na učenje in sposobnost učenja

Ustvarjanje novih odvisnosti

Vdiranje v zasebnost, potencialno konec zasebnosti

potencialno neomejene možnosti manipulacije s strani oglaševalcev, delodajalcev, političnih strank, oblasti